

MAGDALENA LUBIARZ

ZWIERZĘTA TOWARZYSZĄCE W ŻYCIU MIESZKAŃCÓW WSPÓŁCZESNYCH MIAST

WPROWADZENIE

Kwestie relacji człowieka ze zwierzętami są przedmiotem licznych rozważań naukowych w ostatnich kilkudziesięciu latach. Dyskusja coraz częściej przewija się także przez publikacje popularno-naukowe, różnorodne media, w tym media społecznościowe, które współcześnie są istotnym czynnikiem wpływającym na społeczeństwo i kształtującym opinie. Warto podkreślić, że dyskusja dotycząca relacji człowieka i zwierząt obejmuje zarówno zwierzęta hodowlane, w tym towarzyszące, jak i gatunki dzikie¹. Choć niewątpliwie zwierzęta, jak wszystkie istoty żywe, są częścią środowiska naturalnego, to egzystencja niektórych gatunków przy człowieku sprawiła, że stały się one także elementem kultury².

W ostatnich latach wiele mówi się o potrzebie kontaktu z naturą, a także o terapeutycznej roli zwierząt towarzyszących. W niniejszej pracy podjęto próbę przyjrzenia się relacji człowieka ze zwierzętami towarzyszącymi, szczególnie w kontekście interakcji w miejskich terenach zieleni. Artykuł prezentuje zagadnienia dotyczące powiązań człowieka ze zwierzętami towarzyszącymi oraz ich wpływu na zdrowie ludzkie. Ponadto kontekst interakcji ludzi ze zwierzętami towarzyszącymi w miejskich terenach zieleni przedstawiono na przykładzie psów, jako popularnych zwierząt towarzyszących, zaś

Dr hab. MAGDALENA LUBIARZ, prof. KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Przyrodniczych i Technicznych, Instytut Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu, Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego i Krajobrazu; adres do korespondencji: ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin; e-mail: magdalena.lubiarz@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6690-019X>.

¹ Tadeusz KALETA, „Kilka uwag na temat problemu zwierząt w XXI wieku”, *Życie Weterynaryjne* 94, nr 4 (2019): 267.

² Dominika DZWONKOWSKA, „Kulturowe i etyczne uwarunkowania relacji człowiek-zwierzę”, *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 11 (2015): 277.

kontekst przestrzenny ujęto dla miasta Lublin. Celem analiz była ocena możliwości odbywania aktywności ze zwierzętami towarzyszącymi w terenach zieleni Lublina poprzez określenie dostępności tych terenów dla zwierząt towarzyszących zgodnie z zapisami prawa. Ponadto przeanalizowano istniejącą infrastrukturę miejską sprzyjającą aktywnościom z psem, a także przeprowadzono wywiad swobodny z napotkanymi właścicielami psów.

RELACJE CZŁOWIEKA ZE ZWIERZĘTAMI

Stosunek do zwierząt zmieniał się na przestrzeni wieków i dalej kwestia ta pozostaje przedmiotem licznych dyskusji. Rozważane są różnorodne aspekty obecności zwierząt w życiu człowieka i wzajemnych powiązań. Znajdziemy publikacje odnoszące się do roli zwierząt w kulturze i sztuce³, podejmujące kwestie moralności i odpowiedzialności człowieka za zwierzęta, ich humanitarnego traktowania⁴, podmiotowości prawnej⁵ czy stosunku różnych religii do zwierząt⁶.

³ Danuta SZTYCH, „Zwierzęta gospodarskie w polskiej kulturze ludowej”, *Wiadomości Zootechniczne* 46, nr 2 (2008): 39-47; Tadeusz SZULC, „Zwierzęta w tradycji i kulturze”, *Przegląd hodowlany* 7-9 (2012): 20-23; Agnieszka BANDURA, „Zwierzę w sztuce współczesnej: *sacrum – decorum – profanum*”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 351-352; Estera GAŁUSZKO-BOCZOŃ, „Między oddaniem a ślepym posłuszeństwem. Literacka kreacja psa w wybranych utworach niemieckojęzycznych”, *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies* 2 (2016): 225-235; Michał KURAN (red.), *Motywy fauny i flory w literaturze i kulturze* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018); Joanna STRZEMECKA, „Motyw kawii domowych (świnek morskich) w malarstwie europejskim doby nowożytnej”, *Techne Seria Nowa* 6 (2020): 77-102; Olga KIELAK, *Zwierzęta domowe w języku i kulturze: studium etnolingwistyczne* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020); Agnieszka BARTNIK, „Znaczenie źródeł ikonograficznych dla odtwarzania początków historii udomawiania gęsi”, *Wiadomości Zootechniczne* 59 (2021): 64-74; Zygmunt LITWIŃCZUK, „Zwierzęta w kulturze i religii”, *Przegląd Hodowlany* 6 (2021): 26-30; Agnieszka KIJAK, „Towarzysz, przyjaciel, wróg... – postrzeganie psa na przykładzie wybranych tekstów”, *Językoznawstwo* 1 (2024): 151-160.

⁴ Wojciech HERMELIŃSKI, „Ludzie gorsi od zwierząt? Karanie okrucieństwa wobec zwierząt”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 237-243; Włodzimierz GALEWICZ, „Konsekwencjalizm, dobro zwierząt i pierwszeństwo ludzi”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 159-178; Joanna GÓRNICKA-KALINOWSKA, „Czy jesteśmy coś winni zwierzętom?”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 179-189.

⁵ Tomasz PIETRZYKOWSKI, „Problem podmiotowości prawnej zwierząt z perspektywy filozofii prawa”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 247-259.

⁶ Wiesław BATOR, „Święte – przeklęte – pozbawione duszy. O traktowaniu zwierząt w doktrynach i praktykach religii świata”, *Ethos – Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II* 26, nr 2 (2013): 267-291; Maciej CHLEWICKI, „Chrześcijaństwo a współczesne pojmowanie relacji człowiek – zwierzę”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 117-130; Wioletta JEDLECKA, Joanna HELIOS,

Jak podkreśla Włodzimierz Tyburski stosunek „człowieka do świata zwierząt jest w znacznym stopniu wypadkową określonych kontekstów kulturowo-światopoglądowych oraz tego, jaki status, własności, cechy i zdolności przypisywano zwierzętom”⁷. Stosunek ludzi do zwierząt jest także pokłosiem głęboko zakorzonego etosu religijnego. Jednak zwykle dokonuje się pewnego rodzaju uogólnienia dotyczącego różnic pomiędzy religiami w podejściu do zwierząt. Trzy religie – judaizm, chrześcijaństwo i islam, postrzegane są jako te, w których człowiek jest wyjątkowy, gdyż jest posiadaczem nieśmiertelnej duszy, a zwierzęta traktowane są przedmiotowo. Natomiast religie Dalekiego Wschodu, takie jak hinduizm czy buddyzm, postrzegane są jako propagujące pogląd o świętości każdego życia, a co za tym idzie – niewyrządzania krzywdy żadnej żywej istocie. Choć jest to duże uproszczenie to niewątpliwie religia stanowi ważny element kształtujący stosunek ludzi do zwierząt⁸. Dobrze obrazuje to fakt, że w wielu religiach zwierzęta służą jako odniesienie dla wyobrażenia zła⁹, choć symbolizują także dobro, trudno więc doszukiwać się tutaj jednoznaczności.

Istotne w dyskusji na temat stosunku człowieka do zwierząt oraz ich traktowania były wydane w latach 70. XX w. książki opisywane dziś jako przełomowe: *Animals, Men and Morals*¹⁰ oraz *Animal Liberation*¹¹. Podniesiono w nich kwestie praw zwierząt i sposobu ich wykorzystywania przez człowieka, a także aspekty etyczne. Jednak już wcześniej podejmowano próby poprawy dobrostanu zwierząt hodowlanych. Pionierem w tym zakresie była Wielka Brytania, gdzie w 1822 r. uchwalono tzw. ustawę Martina, czyli pierwszy na świecie akt prawny chroniący zwierzęta przed znęcaniem się nad nimi¹². Stała się ona także przyczynkiem dla utworzenia 16 czerwca 1824 r. pierwszej na świecie organizacji mającej zajmować się prawami zwierząt

„Zwierzęta w głównych religiach świata”, w: *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt – wybrane zagadnienia* (Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego), red. Joanna Helios, Wioletta Jedlecka, Artur Ławniczak (Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016), 51-71.

⁷ Włodzimierz TYBURSKI, „Człowiek i świat zwierząt w horyzoncie myślowym doby nowożytnej (wybrane stanowiska)”, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 11.

⁸ Wiesław BATOR, „Święte – przeklęte – pozbawione duszy”, 268.

⁹ JEDLECKA, HELIOS, „Zwierzęta w głównych religiach świata”, 54.

¹⁰ Stanley GODLOVITCH, Roslind GODLOVITCH i John HARRIS (eds.) *Animals, Men and Morals: An inquiry into the maltreatment of non-humans* (New York: Grove Press, 1971).

¹¹ Peter SINGER, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals* (New York: Avon Books, 1977).

¹² UK Parliament Website, *200th anniversary of the Cruel Treatment of Cattle Act 1822*, 2022 dostęp: 10.07.2024, <https://edm.parliament.uk/early-day-motion/59989/200th-anniversary-of-the-cruel-treatment-of-cattle-act-1822>.

Society for the Prevention of Cruelty to Animals, która w 1840 r. za zgodą Królowej Wiktorii została przekształcona w *The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals* (RSPCA)¹³. Kolejnym istotnym krokiem odnoszącym się do praw zwierząt hodowlanych był przygotowany w 1965 r. tzw. Raport Brambella. Powołana przez brytyjski rząd komisja pod przewodnictwem profesora F. W. Rogersa Brambella zaproponowała dość szczegółowe zasady dotyczące poprawy warunków bytowania zwierząt trzymanyh przez człowieka, przede wszystkim w hodowlach rolnictwa intensywnego. W tym dokumencie sformułowano standardy dobrostanu zwierząt domowych, tak aby nie były narażone na głód i pragnienie, jednocześnie podkreślając konieczność ograniczenia cierpienia, chorób, stresu i strachu. Ponadto wskazano, że ważne jest, by umożliwić zwierzętom domowym przejawianie naturalnych zachowań, w tym relacji z innymi osobnikami, szczególnie gdy są to gatunki żyjące w grupach rodzinnych lub stadach. Opis warunków bytowych odniesiono w raporcie do zwierząt gospodarskich (ptactwo domowe, trzoda chlewna, bydło, owce czy króliki), natomiast zasady dobrostanu sformułowano dla wszystkich zwierząt domowych. Jeden z rozdziałów raportu poświęcony jest także kwestiom edukacji i szkolenia osób zajmujących się zwierzętami w hodowlach¹⁴.

Zawarte w raporcie ustalenia znalazły wyraźnie swój oddźwięk w późniejszym prawodawstwie europejskim wielu krajów. Jednak przełom w ochronie zwierząt stanowiło dopiero ogłoszenie przez UNESCO 15 października 1978 r. Powszechnej Deklaracji Praw Zwierząt, która nawiązywała do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z roku 1948¹⁵. W ustawodawstwie polskim ochrona praw zwierząt obecna jest od lat 20. XX w. Ogłoszone 22 marca 1928 r. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o ochronie zwierząt¹⁶ obowiązywało przez wiele lat. Akt ten został uchylony dopiero 24 października 1997 r., gdy zaczęła obowiązywać Ustawa o ochronie zwierząt¹⁷.

¹³ The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Website, *200 years of change. Together, let's create a better world for all animals*, 2024, dostęp: 10.07.2024, <https://www.rspca.org.uk/200th>,

¹⁴ F. W. Rogers BRAMBELL, F.R.S., *Report of the technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems* (London: Her Majesty's Stationery Office, 1967). Presented to Parliament by the Secretary of State for Scotland and the Minister of Agriculture, Fisheries and Food by Command of Her Majesty, December 1965.

¹⁵ Jean-Marc NEUMANN, „The Universal Declaration of Animal Rights or the Creation of a New Equilibrium Between Species”, *Animal Law* 19, nr 1 (2012): 91-109.

¹⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1928 nr 36, poz. 332).

¹⁷ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997 nr 111, poz. 724).

W ostatnich latach na rozwój analiz nad relacjami człowieka ze zwierzętami istotny wpływ miały badania z przełomu XX i XXI w., których wyniki pokazują podobieństwa pomiędzy procesami psychicznymi u człowieka i zwierząt, takich jak ssaki naczelne. Jak pisze Tadeusz Kaleta „dziś zasadnie można mówić nie tylko o „umysłach zwierząt”, ale również o zaczątkach kultury i moralności u szympansov i innych gatunków”¹⁸. Wyniki badań potwierdzające zdolności szympansov do tworzenia kultury¹⁹ czy używanie narzędzi przez niektóre owady²⁰ są impulsem ożywiającym dyskusję na temat stosunku człowieka do zwierząt. Warto jednak zaznaczyć, że relacja ta często przybiera charakter opozycyjny, gdzie człowiek i zwierzęta znajdują się po przeciwnych stronach. Nieco odmienne podejście prezentuje antrozoologia, w której poszukuje się modelu obejmującego kwestie biologii i ewolucji zwierząt, jak również historię interakcji człowieka i zwierząt w zmieniających się warunkach środowiska oraz etapach rozwoju cywilizacji ludzkiej. Istotne jest także zrozumienie natury więzi, jaka może się wytworzyć między człowiekiem a zwierzęciem. Choć rozwój nauk przyrodniczych przynosi odpowiedzi na kolejne pytania, to wciąż pozostaje kwestia biologicznej różnicy między człowiekiem a zwierzętami. Nie jest ona łatwa do oszacowania, ponieważ ma znacznie szerszy kontekst odnoszący się do bioróżnorodności, która na wszystkich poziomach jej organizacji charakteryzuje się niezwykle dynamiką rozwoju form życia²¹.

Domestykacja, czyli udomowienie gatunków dzikich, jest jednym z ważniejszych zagadnień w historii relacji człowieka ze zwierzętami. Proces ten dotyczy przekształcania się właściwości morfologicznych, fizjologicznych i psychicznych dzikich przodków zwierząt udomowionych na skutek działalności człowieka²². Domestykacja opierała się na dwóch istotnych działaniach człowieka. Po pierwsze zmiana warunków, w których żyły osobniki gatunku udomawianego, a także zmiana cech genetycznych w wyniku doboru (niekoniczne

¹⁸ KALETA, „Kilka uwag na temat problemu zwierząt”, 268.

¹⁹ Andrew WHITEN, Antoine SPITERI, Victoria HORNER et al., „Transmission of Multiple Traditions within and between Chimpanzee Groups”, *Current Biology* 17, nr 12 (2007): 1038-1043.

²⁰ Valerie S. BANSCHBACH, Anne BRUNELLE, Kristen BARTLETT, et al., „Tool use by the forest ant *Aphaenogaster rudis*: Ecology and task allocation”, *Insectes Sociaux* 53 (2006): 463-471; H. Jane BROCKMANN, „Tool Use in Digger Wasps (Hymenoptera: Sphecinae)”, *Psyche A Journal of Entomology* 92, nr 2-3 (1985): 309-329.

²¹ Tadeusz KALETA, „Antrozoologia, albo przewartościowanie relacji ze zwierzętami”, *Przeгляд Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 53.

²² Jared DIAMOND, „Evolution, consequences and future of plant and animal domestication”, *Nature* 418 (2002): 700-707.

celowego) przez człowieka osobników, które miały się rozmnażać²³. W procesie udomawiania zwierząt ważne było ich zachowanie, a więc cechy behawioralne. Zwierzęta nie mogły zbyt bać się ludzi i innych bodźców zewnętrznych, a także powinny być stosunkowo łatwo przystosować się do życia w pobliżu człowieka. Ważnym czynnikiem było także wyżywienie trzymanyh zwierząt, a więc ich wymagania pokarmowe, którym człowiek musiał sprostać²⁴. Z drugiej strony zyski dla człowieka były tak duże, że w procesie domestykacji upatruje się istotnego czynnika wpływającego na zmianę sposobu życia ludzi, gwałtowny wzrost liczebności i możliwość zajmowania kolejnych terenów przez populacje rolniczo-pasterskie. Oczywiście możliwe to było dzięki łatwiejszemu dostępowi do zasobów niezbędnych do przeżycia²⁵.

WPLYW KONTAKTU ZE ZWIERZĘTAMI TOWARZYSZĄCYMI NA CZŁOWIEKA

Pochodzący od wilka pies uważany jest za pierwsze udomowione zwierzę, które podlegało domestykacji jeszcze przed pojawieniem się rolnictwa²⁶. Psy są zwierzętami, które żyją najbliżej ludzi i są w stanie komunikować się z nimi. Relacja psa z człowiekiem jest wyjątkowa, a psy znacznie częściej niż koty wykazują zachowania, które pozwalają na interakcję z właścicielem, takie jak skomlenie, błaganie, wykonywanie poleceń czy po prostu przebywanie w pobliżu właściciela. Zwierzęta te również aktywnie wchodzą w interakcje z nieznanymi osobami²⁷. Psy stoją, poruszają się i siedzą w synchronizacji ze swoimi właścicielami. Wykazują wysoce skoordynowane zachowanie w stopniu rzadko obserwowanym u kotów. Psy mają także zdolności do ekspresji niewerbalnej, za pomocą której sygnalizują swoje przywiązanie i szacunek dla właśc-

²³ Melinda A. ZEDER, Eve EMSWILLER, Bruce D. SMITH, Daniel G. BRADLEY, „Documenting domestication: the intersection of genetics and archaeology”, *Trends in Genetics* 22, nr 3 (2006): 139-155; Greger LARSON i Dorian Q. FULLER, „The Evolution of Animal Domestication”, *The Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics* 45 (2014): 115-136.

²⁴ Melinda A. ZEDER, „The domestication of animals”, *Journal of Anthropological Research* 68, nr 2 (2012): 167; Jared DIAMOND, „Evolution, consequences and future of plant and animal”, 700-707.

²⁵ ZEDER, „The domestication of animals”, 162-163.

²⁶ Greger LARSON, Elinor K. KARLSSON, Angela PERRI et al., „Rethinking dog domestication by integrating genetics, archeology, and biogeography”, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109, nr 23 (2012): 8878-8883.

²⁷ Melody MILLER i Dan LAGO, „Observed Pet-Owner In-Home Interactions: Species Differences and Association with the Pet Relationship Scale”, *Anthrozoös* 4 (1990): 49-54 .

cicieli²⁸. Ludzie zdali sobie sprawę z wielu korzyści płynących z interakcji z psami i wciąż czerpią z psich umiejętności. Zwierzęta te pełnią liczne funkcje. Ludzie używali i używają psów do różnych zadań, takich jak polowanie, zaganianie bydła czy po prostu towarzyszenie człowiekowi²⁹. Psy pomagają także osobom z niepełnosprawnościami w codziennym funkcjonowaniu³⁰ lub uczestniczą w programach terapeutycznych³¹. Co jest istotne – wspólnie prowadzone analizy potwierdzają, że między człowiekiem a psem istnieje silna więź porównana do relacji dorosłego z dzieckiem³². Więzy między człowiekiem a zwierzęciem porównywana jest także do przyjaźni, a jednocześnie psy mogą pełnić ważną rolę w relacjach międzyludzkich, gdyż ułatwiają zawieranie znajomości³³.

Kontakt ze zwierzętami, szczególnie towarzyszącymi, może działać terapeutycznie na człowieka, a najważniejsze korzyści płynące z niego to:

- budzenie motywacji do działania,
- korzyści emocjonalne,
- korzyści poznawcze,
- korzyści społeczne,
- korzyści zdrowotne
- korzyści instrumentalne³⁴.

²⁸ Lynette A. HART, Mariko YAMAMOTO, „Dogs as helping partners and companions for humans”, w: *The Domestic Dog Its Evolution, Behavior and Interactions with People*, red. James A. Serpell (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 252.

²⁹ Petra CUNNINGHAM-SMITH, Kitty EMERY, „Dogs and People: Exploring the Human-Dog Connection”, *Journal of Ethnobiology* 40, nr 4(2020): 409-413.

³⁰ Lorraine WHITMARSH, „The Benefits of Guide Dog Ownership”, *Visual Impairment Research* 7, nr 1 (2005): 27-42; Jillian M. RICKLY, Nigel HALPERN, Marcus HANSEN i John WELSMAN, „Traveling with a guide dog: Confidence, constraints and affective qualities of the human-guide dog relationship”, *Tourism Management* 93 (2022): 104617.

³¹ Jessica Hanae ZAFRA-TANAKA, Kevin PACHECO-BARRIOS, Walter Andree TELLEZ i Alvaro TAYPE-RONDAN, „Effects of dog-assisted therapy in adults with dementia: a systematic review and meta-analysis”, *BMC Psychiatry* 19 (2019): 41; Agata Maria KOKOCIŃSKA, *Zooterapia z elementami etologii* (Kraków: Wydawnictwo Impuls, 2017), 47; Michał NOCHOWICZ, „Terapia logopedyczna z udziałem psa. Studium przypadku, obserwacje własne”, w: *Terapia i edukacja z psem*, red. Agnieszka Potocka (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019), 51-69; Katarzyna CHROBAK, „Terapia z psem dla dzieci z zaburzeniami w zachowaniu”, w: *Terapia i edukacja z psem*, red. Agnieszka Potocka (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019), 70-84.

³² József TOPÁL, Ádám MIKLÓSI, Márta GÁCSI et al., „The Dog as a Model for Understanding Human Social Behavior”, *Advances in the Study of Behavior* 39 (2009): 71-116.

³³ KALETA, „Antrozoologia”, 59.

³⁴ Damian USTJAN, „Korzyści płynące z posiadania zwierząt domowych”, w: *Czy zwierzęta potrafią leczyć? Terapie z udziałem zwierząt wspomagające rehabilitację osób niepełnosprawnych*, red. Nina Bekasiewicz (Warszawa: Przyjaciel – Fundacja Pomocy Osobom Niepełnosprawnym, 2006), 9-38.

Przełomowym momentem dotyczącym udziału psa w terapii były badania profesora psychiatrii Borisa Levinsona. W 1962 r. opublikował on artykuł, w którym stwierdził, że pies jest katalizatorem pomagającym w terapii dzieci. Jednocześnie w tej samej publikacji postawił wiele pytań dotyczących przebiegu tej relacji i dokładnego określenia roli zwierzęcia w procesie terapeutycznym³⁵. W kolejnym artykule Levinson przedstawił analizę znaczenia psa w terapii dzieci. Autor potwierdził również w praktyce terapeutycznej rolę psa jako czynnika skłaniającego pacjenta do otwarcia się przed drugim człowiekiem. Ponadto wykazał, że kontakt z psem pomaga także w samoakceptacji i sprzyja rozwojowi emocjonalnemu³⁶. Opisane przez Levinsona działania terapeutyczne uznaje się za pierwsze celowe terapie z udziałem zwierząt, czyli animaloterapię³⁷. Zooterapia jest z powodzeniem stosowana w pracy z osobami w spektrum autyzmu, między innymi w celu poprawy interakcji społecznych³⁸, zaś edukacja z udziałem psów przynosi poprawę pracy uczniów szkół podstawowych³⁹. W przypadku zastosowania dogoterapii we wspomaganie rozwoju dzieci uzyskiwana jest poprawa w komunikacji, rozwija się odwaga i śmiałość oraz motywacja do działania. Dzieci robią także postępy w zakresie mówienia, czytania i poruszania się⁴⁰. Wykazano również, że właściciele psów wskazują na poprawę swojego stanu zdrowia⁴¹. Posiadanie psa wiąże się z większą liczbą spacerów i podejmowaniem aktywności fizycznej⁴². Ponadto

³⁵ Borris LEVINSON, „The dog as a co-therapist”, *Mental Hygiene* 46 (1962): 65.

³⁶ Boris LEVINSON, „Pets: A special technique in child psychotherapy”, *Mental Hygiene* 48 (1964): 243-248.

³⁷ KOKOCIŃSKA, *Zooterapia*, 18.

³⁸ Anna BEAVERS, Antoinette FLEMING, Jeffrey D SHAHIDULLAH, „Animal-assisted therapies for autism”, *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care* 53, nr 11 (2023): 101478; Olga SOLOMON, „What a Dog Can Do: Children with Autism and Therapy Dogs in Social Interaction”, *Ethos Journal of the Society for Psychological Anthropology*, Special Issue: Rethinking Autism, *Rethinking Anthropology*: 38, nr 1 (2010): 143-166.

³⁹ Riki VERHOEVEN, René BUTTER, Rob MARTENS i Marie-José ENDERS-SLEGGERS, „Animal-Assisted Education: Exploratory Research on the Positive Impact of Dogs on Behavioral and Emotional Outcomes of Elementary School Students”, *Children* 10 (2023), #1316.

⁴⁰ Sławomir CHROST, „Dogoterapia jako metoda wspomaganie procesu rehabilitacji dzieci”, *Rozprawy Społeczne* 12, nr 3 (2018): 64-72.

⁴¹ James SERPELL, „Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health”, *Journal of the Royal Society of Medicine* 84, nr 12 (1991): 720.

⁴² Hayley E. CHRISTIAN, Carri WESTGARTH, Adrian BAUMAN et al., „Dog Ownership and Physical Activity: A Review of the Evidence”, *Journal of Physical Activity and Health* 10, nr 5 (2013): 750-759; Carri WESTGARTH, Robert M. CHRISTLEY, Christopher JEWELL et al., „Dog owners are more likely to meet physical activity guidelines than people without a dog: An investigation of the association between dog ownership and physical activity levels in a UK community”, *Scientific Reports* 9 (2019): #5704.

u właścicieli psów obserwowano zmniejszenie się skłonności do nadmiernej reakcji w wyniku oddziaływania czynników stresowych⁴³. Podobnie studenci wskazywali mniejszy stres, gdy mieli możliwość kontaktu ze szczeniętami⁴⁴. Także w życiu osób starszych psy pełnią istotną rolę⁴⁵. Obecność zwierzęcia w domu skłania właściciela do podejmowania czynności związanych z opieką nad nim, co przyczynia się do zwiększenia aktywności fizycznej seniorów oraz poprawy relacji społecznych i zmniejszenia poczucia samotności⁴⁶. Osoby starsze z demencją także wykazują poprawę jakości relacji społecznych oraz zmniejszenie pobudzonych zachowań w wyniku kontaktu z psami w ramach terapii⁴⁷. W badaniach poczucia samotności w kontekście pandemii COVID-19 osoby, które są właścicielami psów, oceniały siebie jako mniej samotne niż osoby, które nie posiadają psa⁴⁸. Ponadto kontakt ze zwierzętami towarzyszącymi zapewnia poczucie bezpieczeństwa, a także wsparcie w trudnych chwilach, takich jak rozwód czy żałoba⁴⁹.

Relacje człowiek–zwierzęta (dzikie, hodowlane, towarzyszące) rozpatrywane są także jako wciąż niedoceniane rozwiązania oparte na przyrodzie (ang. *Nature-Based Solutions* NBS)⁵⁰. Rozwiązania te traktowane są jako niezwykle

⁴³ Karen M. ALLEN, Jim BLASCOVICH, Joe TOMAKA et al., „Presence of human friends and pet dogs as moderators of autonomic responses to stress in women”, *Journal of Personality and Social Psychology* 61, nr 4 (1991): 582-589.

⁴⁴ Kristine LUND, „A Puppy’s Touch: Destressing with Dogs in a University Environment”, w: *Touch in the Helping Professions*, red. Martin Rovers, Judith Malette, Manal Guirguis-Younger (Ottawa: University of Ottawa Press, 2018), 107-124.

⁴⁵ Roberta ERICKSON, „Companion animals and the elderly”, *Geriatric Nursing* 6 no 2 (1985): 92-96; Roswitha SCHEIBECK, Martin PALLAUF, Christof STELLWAG, Bernard SEEBERGER, „Elderly people in many respects benefit from interaction with dogs”, *European Journal of Medical Research* 16 (2011): 557; Kristin A. PHELPS, Raymond G. MILTENBERGER, Tess JENS, Heather WADESON, „An investigation of the effects of dog visits on depression, mood, and social interaction in elderly individuals living in a nursing home”, *Behavioral Interventions* 23 (2008): 181-200.

⁴⁶ USTJAN, „Korzyści płynące z posiadania zwierząt domowych”, 9-38; SCHEIBECK, PALLAUF, STELLWAG et al., „Elderly people in many respects benefit”, 561.

⁴⁷ Nancy E. RICHESON, „Effects of animal-assisted therapy on agitated behaviors and social interactions of older adults with dementia”, *American Journal of Alzheimer’s Disease and other Dementias AJADD* 18, nr 6 (2003): 353-358.

⁴⁸ Jillian Alexandra MORRISON, „Can Dogs Cure Loneliness? An Analysis of the Human-Animal Connection in the Context of COVID-19” (Greensboro, Guilford College Honors Theses, 2021), 2, dostęp: 24.08.2024, <https://ds.guilford.edu/projects/honors-theses/items/show/554>.

⁴⁹ Pat SABLE, „Pets, Attachment, and Well-Being across the Life Cycle”, *Social Work* 40, nr 3 (1995), 334-341; Lynette A. HART, Mariko YAMAMOTO, „Dogs as helping partners and companions for humans”, w: *The Domestic Dog Its Evolution, Behavior and Interactions with People*, red. James A. Serpell (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 261.

⁵⁰ Giulia GRANAI, Carmen BORRELLI, Chiara MARITI, DI IACOVO, „Animals and Cities: A Reflection on Their Potential in Innovating Nature-Based Solutions”, *Animals* 14 (2024): #680.

istotne dla tworzenia miast przyjaznych mieszkańcom i odpornych na wyzwania środowiskowe, ekonomiczne i społeczne. NBS wprowadzają naturalne elementy i procesy do miast, łagodzą zmiany klimatu i chronią przed ich następstwami. Rozwiązania oparte na naturze mogą być wdrażane w celu realizacji założeń gospodarki o obiegu zamkniętym⁵¹.

Zwierzęta towarzyszące od bardzo dawna są obecne w miastach, a na podstawie długiej historii domestykacji zwierząt nietrudno zrozumieć, w jaki sposób w ostatnich dziesięcioleciach stały się one tak ważne w życiu ludzi. Współcześnie, w skali światowej obserwowany jest trend wyraźnego wzrostu liczby zwierząt towarzyszących w miastach, co skłania do refleksji nad znaczeniem zwierząt dla społeczeństwa w dobie postępującej urbanizacji. Skutki tego procesu mają charakter zarówno indywidualny, jak i społeczno-kulturowy. Kontakt ze zwierzętami wpływa na poprawę zdrowia fizycznego i psychicznego. Zwierzęta towarzyszące zaczynają także odgrywać coraz większą rolę w zakresie relacji społecznych i uczestnictwa w życiu rodzinnym⁵². Ich obecność wpływa na kulturę i sztukę⁵³. Upatruje się w nich także sposobu na poprawę jakości życia mieszkańców miast poprzez udoskonalenie relacji człowiek–zwierzę. Nie tylko interakcje człowieka ze zwierzętami, ale także same zwierzęta traktowane są jako NBS⁵⁴. Jak wskazują Carri Westgarth i współautorzy polityka dotycząca kształtowania przestrzeni publicznej i mieszkalnictwa powinna wspierać posiadanie psów ze względu na korzyści związane z aktywnością fizyczną⁵⁵.

INTERAKCJE LUDZI I PSÓW NA TERENACH ZIELENI LUBLINA – MOŻLIWOŚCI I PROBLEMY

Według danych *European Pet Food* w Polsce liczba zwierząt towarzyszących rośnie w ostatnich latach, a najpopularniejszym gatunkiem wciąż jest

⁵¹ Nataša ATANASOVA, Joana A.C. CASTELLAR, Rocío PINEDA-MARTOS et al., „Nature-Based Solutions and Circularity in Cities”, *Circular Economy and Sustainability* 1 (2021): 319-332; UNEP / GRID-Warszawa, Nature Based Solutions – potęga rozwiązań opartych na przyrodzie, 2022, dostęp: 20.08.2024, <https://www.gridw.pl/pl/aktualnosci/nature-based-solutions-potega-rozwiazan-opartych-na-przyrodzie>.

⁵² GRANAI, BORRELLI, MARITI, DI IACOVO, „Animals and Cities”, #680.

⁵³ Karin ANDERSEN, Luca BOCHICCHIO, „The presence of animals in contemporary art as a sign of cultural change”, *Forma. Revista d'humanitats* 6 (2012): 12-23.

⁵⁴ GRANAI, BORRELLI, MARITI, DI IACOVO, „Animals and Cities”, #680.

⁵⁵ WESTGARTH, CHRISTLEY, JEWELL et al., „Dog owners”, #5704.

pies⁵⁶. W 2023 r. w Polsce w grupie zwierząt towarzyszących znalazło się 8 019 000 psów, 7 125 000 kotów, 1 144 000 ptaków ozdobnych oraz 1 217 000 małych ssaków (takich jak króliki czy gryzonie)⁵⁷. Według danych GUS w 2023 r. w Polsce liczba ludności wynosiła 37 636 500⁵⁸. Oznacza to, że jeden pies przypada średnio na 4,7 osoby, zaś jeden kot na 5,3 osoby. W Lublinie na 31 października 2023 r. było 308 799 stałych mieszkańców⁵⁹. Przyjmując założenie, że średnia liczba posiadaczy psów dla Lublina jest zbliżona do średniej krajowej, około 1/5 mieszkańców Lublina, czyli grupa około 65 700 osób posiada psa. Potencjalnie tyle ludzi może chcieć korzystać z terenów zieleni ze swoim pupilem w sposób umożliwiający swobodną interakcję. Jednakże dostępność miejskich terenów zieleni dla psów w Lublinie jest ograniczona, co wynika z zapisów *Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie miasta Lublin*⁶⁰. W rozdziale 5, § 13 zapisano:

3. Na terenach przeznaczonych do wspólnego użytku psa należy prowadzić na uwięzi. Zwolnienie psa z uwięzi jest dozwolone w miejscach mało uczęszczanych oraz na obszarach oznaczonych jako wybiegi dla psów pod warunkiem, że właściciel sprawuje kontrolę nad jego zachowaniem. [...]

5. Właściciele zwierząt domowych są zobowiązani stosować się do zakazów wprowadzania psów lub innych zwierząt na tereny przeznaczone do wspólnego użytku (obowiązek ten nie dotyczy osób niepełnosprawnych korzystających z psów przewodników i psów asystujących).

Większość miejskich terenów zieleni Lublina nie należy do przestrzeni mało uczęszczanych, szczególnie w ciepłych miesiącach. Oznacza to, że w parkach, na skwerach czy w obszarach zieleni urządzonej i nieurządzonej w dolinach lubelskich rzek istnieją realne ograniczenia puszczania psa luzem. Obszary o mniejszym natężeniu ruchu mieszkańców to lasy miejskie, jednakże zgodnie

⁵⁶ *European Pet Food Annual Report 2023*, dostęp: 14.08.2024, https://europeanpetfood.comingsoon.site/wp-content/uploads/2023/07/FEDIAF_Annual-Report_2023.pdf; *European Pet Food Annual Report 2022*, dostęp: 14.08.2024, <https://europeanpetfood.comingsoon.site/wp-content/uploads/2023/02/Annual-Report-2022-2.pdf>.

⁵⁷ *European Pet Food Annual Report 2023*.

⁵⁸ Małgorzata CIERNIAK-PIOTROWSKA, Agata DĄBROWSKA, Małgorzata POTOCKA, Karina STELMACH, *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2023 r.* (Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2024).

⁵⁹ Urząd Miasta Lublin, *Dane demograficzne – stan na dzień 31.12.2023 r.*, 2024, dostęp: 31.07.2024, <https://bip.lublin.eu/urząd-miasta-lublin/dane-demograficzne/dane-demograficzne-stan-na-dzien-31-12-2023-r-,143,22886,2.html>.

⁶⁰ Uchwała Nr 1363/XLV/2022 Rady Miasta Lublin z dnia 15 grudnia 2022 r. w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie miasta Lublin. (Dz. Urz. Woj. Lub. 2022.6928)

art. 30 Ustawy o lasach⁶¹ pies musi być w lesie prowadzony na smyczy. Puszczanie psa luzem w lesie wiąże się z konsekwencjami prawnymi, gdyż zgodnie z art. 166. Kodeksu wykroczeń⁶² „Kto w lesie puszcza luzem psa, [...] podlega karze grzywny albo karze nagany.” Zakaz ten nie dotyczy tylko psów ratowniczych i biorących udział w polowaniu. Z tego względu, pomimo że na terenie Lublina znajdują się duże powierzchnie lasów, pies jako zwierzę towarzyszące zawsze musi być tam prowadzony na smyczy, co ogranicza możliwości zabawy i swobodnej interakcji. Drugim, wspomnianym w *Regulaminie utrzymania czystości i porządku na terenie miasta Lublin*, rozwiązaniem umożliwiającym swobodną interakcję z psem są wybiegi dla psów. Jak wykazano wcześniej, jest to jednocześnie element aktywności fizycznej, jak i działanie pozytywnie wpływające na budowanie więzi, ale tu warunkiem jest jednak spuszczenie psa ze smyczy i zabawa z nim. Z tego względu istotna jest liczba i powierzchnia wybiegów dla psów w mieście. W chwili obecnej w Lublinie zlokalizowanych jest 11 wybiegów utrzymywanych przez Urząd Miasta Lublin w dzielnicach Czechów Północny, Czuby Północne/Rury, Kalinowszczyzna, Za Cukrownią (Park Ludowy), Wieniawa, Rury, Zemborzyce, Węglin Południowy/Czuby Północne (Park Jana Pawła II), Felin. W mieście znajdują się także dwa małe wybiegi na terenie Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz jeden wybieg przy galerii handlowej Skende Shopping, na którym znajduje się tor agility⁶³. Największy wybieg dla psów położony jest w dzielnicy Czechów Północny (ok. 3900 m²), ale nie jest on należycie obsadzony roślinnością. Ponadto brak tam zróżnicowania terenu. Jego zaletą jest za to sąsiedztwo ze starszą i nową zabudową mieszkaniową dzielnicy.

Łączna powierzchnia wybiegów dla psów w Lublinie wynosi około 20 000 m², zajmują więc 0,01% obszaru miasta. Powierzchnia ta nie jest duża i zapewne nie wypełnia potrzeb. Należy jednak docenić zmiany w przestrzeni miejskiej, które nastąpiły w ostatnich 10 latach w tym zakresie. O budowie pierwszych wybiegów dla psów zdecydowano w 2015 r. w ramach budżetu obywatelskiego⁶⁴. W najbliższym czasie Urząd Miasta Lublin planuje budowę nowego

⁶¹ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. 1991 Nr 101 poz. 444).

⁶² Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114).

⁶³ Urząd Miasta Lublin, *Nowe miejsce dla czworonogów na Felinie*, dostęp: 23.08.2024, <https://lublin.eu/lublin/przestrzen-miejska/aktualnosc/nowe-miejsce-dla-czworonogow-na-felinie>, 409,2133,1.html, 2023; Radio Lublin, *Wybiegi dla psów coraz bardziej popularne*, 2024, dostęp: 23.08.2024, <https://radio.lublin.pl/2024/01/wybiegi-dla-psow-coraz-bardziej-popularne-zdjecia/>.

⁶⁴ Artur JURKOWSKI, „Wybiegi dla psów w Lublinie. Po niektórych psy już hasają”, *Kurier Lubelski*, 2016, dostęp: 20.08.2024, <https://kurierlubelski.pl/wybiegi-dla-psow-w-lublinie-po-niektorych-psy-juz-hasa-ja/ar/9405594>.

wybiegu dla psów przy ul. Słowackiego w dzielnicy Dziesiąta, a także zaprojektowanie wybiegu w dzielnicy Śródmieście⁶⁵. Warto także dodać, że w wywiadzie swobodnym prowadzonym na wybiegach dla psów w Lublinie właściciele psów wypowiadali się pozytywnie o ich istnieniu. Choć dostrzegają, że niektóre z wybiegów są za małe lub mają mało roślinności czy też są ubogie w wyposażenie, to jednak cieszy ich, że zostały utworzone. Wszyscy rozmówcy mieli pozytywne nastawienie i podkreślali, że mają możliwość korzystania z istniejącej infrastruktury do podejmowania różnorodnych aktywności ze swoimi psami. Jednocześnie wielu z nich wskazywało potrzebę edukacji społeczeństwa w zakresie wiedzy o zwierzętach towarzyszących takich, jak psy czy koty.

PODSUMOWANIE

Kontakt ze zwierzętami ma dobroczynny wpływ na człowieka, jego zdrowie i samopoczucie. Istotną grupą zwierząt są tutaj zwierzęta towarzyszące, szczególnie psy ze względu na ich długą koegzystencję z człowiekiem. Udomowione psy i koty występują obecnie wszędzie tam, gdzie żyją ludzie, a określenie wielkości ich populacji w skali całego świata jest w zasadzie niemożliwe⁶⁶. Obserwowane w społeczeństwie relacje człowiek–zwierzęta towarzyszące oscylują od silnej więzi, określanej jako przyjaźń, aż po obojętność i okrucieństwo⁶⁷. Jak pisze Tadeusz Kaleta „interesującym od strony filozoficznej, antropologicznej i psychologicznej zagadnieniem jest możliwość godzenia sprzeczności w stosunku człowieka do zwierząt”. Jesteśmy w stanie zjadać lub zwalczać i jednocześnie rozpieszczać te same zwierzęta. Dla wielu osób nie stanowi problemu trzymanie w domu szczura jako zwierzęcia towarzyszącego i zwalczanie szczurów dziko żyjących. Podobnie jest z hodowlą świń jako zwierząt towarzyszących i jedzeniem wieprzowiny⁶⁸.

Kontakt ze zwierzętami towarzyszącymi pomaga ludziom w różnych aspektach, od poprawy zdrowia po pozytywny wpływ na relacje społeczne. Ale funkcjonowanie społeczeństwa narzuca pewne ograniczenia w zakresie obecności zwierząt towarzyszących w miastach. Jest to zrozumiałe, gdyż nie wszyscy ludzie są wielbicielami zwierząt domowych. Ponadto obecność zwierząt wiąże się z pewnymi

⁶⁵ Urząd Miasta Lublin, *Nowe miejsce dla czworonogów na Felinie*.

⁶⁶ James A. SERPELL, „Wyjść poza reakcję na ‘schemat dziecięcości’. Antropomorfizm i dobór antropomorficzny”, *Ethos – Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II* 26, nr 2 (2013): 231-246.

⁶⁷ KALETA, „Antrozoologia”, 59; HERMELIŃSKI, „Ludzie gorsi od zwierząt?”, 237-243.

⁶⁸ KALETA, „Antrozoologia”, 55.

niedogodnościami jak zanieczyszczanie przestrzeni publicznej⁶⁹. Jednocześnie we współczesnym społeczeństwie stosunek do zwierząt ewoluuje. Zmianę w relacji człowiek–zwierzę dostrzegają projektanci i władze miast, starając się organizować przestrzeń miejską z uwzględnieniem potrzeb właścicieli zwierząt towarzyszących, szczególnie psów. Tak oto relacje człowiek–zwierzęta towarzyszące wpływają nie tylko na uczestników tej relacji, ale też w pewnym stopniu oddziałują na krajobraz miasta. I choć istniejąca struktura przestrzeni miejskiej może ograniczać możliwości interakcji człowieka z psem, należy dostrzec postępującą przemianę krajobrazu obszarów zurbanizowanych, która dokonuje się w ostatnich latach, również przy wyraźnym współudziale właścicieli zwierząt⁷⁰.

BIBLIOGRAFIA

- ALLEN, Karen M., Jim BLASCOVICH, Joe TOMAKA i Robert M. KELSEY. „Presence of human friends and pet dogs as moderators of autonomic responses to stress in women”. *Journal of Personality and Social Psychology* 61, nr 4 (1991): 582-589.
- ANDERSEN, Karin, Luca BOCHICCHIO. „The presence of animals in contemporary art as a sign of cultural change”. *Forma. Revista d’Humanitats* 6 (2012): 12-23.
- ATANASOVA, Nataša, Joana A.C. CASTELLAR, Rocío PINEDA-MARTOS et al. „Nature-Based Solutions and Circularity in Cities”. *Circular Economy and Sustainability* 1 (2021): 319-332.
- BANDURA, Agnieszka. „Zwierzę w sztuce współczesnej: sacrum – decorum – profanum”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 351-352.
- BANSCHBACH, Valerie S., A. BRUNELLE, K.M. BARTLETT, Janice Y. GRIVETTI i Rebecca L. YEAMANS. „Tool use by the forest ant *Aphaenogaster rudis*: Ecology and task allocation”. *Insectes Sociaux* 53 (2006): 463-471.
- BARTNIK, Agnieszka. „Znaczenie źródeł ikonograficznych dla odtwarzania początków historii udomawiania gęsi”. *Wiadomości Zootechniczne* 59 (2021): 64-74.
- BATOR, Wiesław. „Święte – przeklęte – pozbawione duszy. O traktowaniu zwierząt w doktrynach i praktykach religii świata”. *Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL* 26, nr 2 (2013): 267-291.

⁶⁹ Anna CHLEBUS, „Trwa kolejna edycja akcji ‘Sprzątaj po swoim psie’”, *Kurier Lubelski*, 2024, dostęp: 24.08.2024, <https://kurierlubelski.pl/trwa-kolejna-edycja-akcji-sprzataj-po-swoim-psie/ar/c1-18-500917>; Anna CHLEBUS, „Stać ich na weterynarza i behawiorystę, ale nie żeby się schylić i sprzątnąć po swoim psie”, *Kurier Lubelski*, 2024, dostęp: 24.08.2024, <https://kurierlubelski.pl/stac-ich-na-weterynarza-i-behawioryste-ale-nie-zeby-sie-schylac-i-sprzatnac-po-swoim-psie/ar/c11-18409819>.

⁷⁰ Dominik SMAGA, „Psy w Ogrodzie Saskim w Lublinie? Jest ostateczny wyrok sądu!”, *Dziennik Wschodni*, 2018, dostęp: 24.08.2024, <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/sad-wpuscil-psy-do-ogrodu-saskiego-go-n,1000221267.html>; Małgorzata SZLACHETKA, „Psy mogą już wchodzić do Ogrodu Saskiego. Jest wyrok NSA”, *Kurier Lubelski*, 2018, dostęp: 24.08.2024, <https://kurierlubelski.pl/psy-moga-juz-wchodzic-do-ogrodu-saskiego-jest-wyrok-nsa/ar/13280010>.

- BEAVERS, Anna, Antoinette FLEMING i Jeffrey D. SHAHIDULLAH. „Animal-assisted therapies for autism”. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care* 53, nr 11 (2023): 101478.
- BRAMBELL, F. W. ROGERS, F.R.S., „Report of the technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems”. London: Her Majesty’s Stationery Office, 1967 (Presented to Parliament by the Secretary of State for Scotland and the Minister of Agriculture, Fisheries and Food by Command of Her Majesty, December 1965)
- BROCKMANN, H. Jane. „Tool Use in Digger Wasps (Hymenoptera: Sphecinae)”. *Psyche A Journal of Entomology* 92, nr 2-3 (1985): 309-329.
- CHLEBUS, Anna. „Stać ich na weterynarza i behawiorystę, ale nie żeby się schylić i sprzątnąć po swoim psie”. *Kurier Lubelski*, 2024. Dostęp: 24.08.2024. <https://kurierlubelski.pl/stac-ich-na-weterynarza-i-behawioryste-ale-nie-zeby-sie-schylic-i-sprzatnac-po-swoim-psie/ar/c11-18409819>.
- CHLEBUS, Anna. „Trwa kolejna edycja akcji „Sprzątaj po swoim psie”. *Kurier Lubelski*, 2024. Dostęp: 24.08.2024. <https://kurierlubelski.pl/trwa-kolejna-edycja-akcji-sprzataj-po-swoim-psie/ar/c1-18500917>.
- CHLEWICKI, Maciej. „Chrześcijaństwo a współczesne pojmowanie relacji człowiek – zwierzę”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 117-130.
- CHRISTIAN, Hayley E., Carri WESTGARTH, Adrian BAUMAN et al. „Dog Ownership and Physical Activity: A Review of the Evidence”. *Journal of Physical Activity and Health* 10, nr 5 (2013):750-759.
- CHROBAK, Katarzyna. „Terapia z psem dla dzieci z zaburzeniami w zachowaniu”. W: *Terapia i edukacja z psem*. red. Agnieszka Potocka, 70-84. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019.
- CHROST, Sławomir. „Dogoterapia jako metoda wspomagania procesu rehabilitacji dzieci”. *Rozprawy Społeczne* 12, nr 3 (2018): 64-72.
- CIERNIAK-PIOTROWSKA, Małgorzata, Agata DĄBROWSKA, Małgorzata POTOCKA i Karina STELMACH. *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2023 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2024
- CUNNINGHAM-SMITH, Petra i Kitty EMERY. „Dogs and People: Exploring the Human-Dog Connection”. *Journal of Ethnobiology* 40, nr 4(2020): 409-413.
- DIAMOND, Jared, „Evolution, consequences and future of plant and animal domestication”. *Nature* 418 (2002): 700-707.
- DZWONKOWSKA, Dominika. „Kulturowe i etyczne uwarunkowania relacji człowiek-zwierzę”. *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 11 (2015): 273-282.
- ERICKSON, Roberta. „Companion animals and the elderly”. *Geriatric Nursing* 6, nr 2 (1985): 92-96.
- European Pet Food Annual Report 2022*. Dostęp: 14.08.2024. <https://europeanpetfood.comingsoon.site/wp-content/uploads/2023/02/Annual-Report-2022-2.pdf>
- European Pet Food Annual Report 2023*. Dostęp: 14.08.2024. https://europeanpetfood.comingsoon.site/wp-content/uploads/2023/07/FEDIAF_Annual-Report_2023.pdf.
- GALEWICZ, Włodzimierz. „Konsekwencjalizm, dobro zwierząt i pierwszeństwo ludzi”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 159-178.

- GALUSZKO-BOCZOŃ, Estera. „Między oddaniem a ślepym posłuszeństwem. Literacka kreacja psa w wybranych utworach niemieckojęzycznych”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies* 2 (2016): 225-235.
- GODLOVITCH, Stanley, Roslind GODLOVITCH i John HARRIS, eds. *Animals, Men and Morals: An inquiry into the maltreatment of non-humans*. New York: Grove Press, 1971.
- GÓRNICKA-KALINOWSKA, Joanna. „Czy jesteśmy coś winni zwierzętom?”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 179-189.
- GRANAI, Giulia, Carmen BORRELLI, Chiara MARITI i Francesco DI IACOVO. „Animals and Cities: A Reflection on Their Potential in Innovating Nature-Based Solutions”. *Animals* 14 (2024): #680.
- HART, Lynette A. i Mariko YAMAMOTO. „Dogs as helping partners and companions for humans”. W: *The Domestic Dog Its Evolution, Behavior and Interactions with People*, red. James A. Serpell. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- HERMELIŃSKI, Wojciech. „Ludzie gorsi od zwierząt? Karanie okrucieństwa wobec zwierząt”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 237-243.
- JEDLECKA, Wioletta i Joanna HELIOS. „Zwierzęta w głównych religiach świata”. W: *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt – wybrane zagadnienia* (Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego), red. Joanna Helios, Wioletta Jedlecka, Artur Ławniczak, 51-71. Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016.
- JURKOWSKI, Artur. „Wybiegi dla psów w Lublinie. Po niektórych psy już hasają”. *Kurier Lubelski*, 2016. Dostęp: 20.08.2024. <https://kurierlubelski.pl/wybiegi-dla-psow-w-lublinie-po-niektorych-psy-juz-hasaja-ar/9405594>.
- KALETA, Tadeusz. „Antrozologia, albo przewartościowanie relacji ze zwierzętami”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 51-63.
- KALETA, Tadeusz. „Kilka uwag na temat problemu zwierząt w XXI wieku”. *Życie Weterynaryjne* 94, nr 4 (2019): 267-271.
- KIELAK, Olga. *Zwierzęta domowe w języku i kulturze: studium etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020.
- KIJAK, Agnieszka. „Towarzysz, przyjaciel, wróg... – postrzeganie psa na przykładzie wybranych tekstów”. *Językoznawstwo* 1 (2024): 151-160.
- KOKOCIŃSKA, Agata Maria, *Zooterapia z elementami etologii*. Kraków: Wydawnictwo Impuls, 2017.
- KURAN, Michał, red. *Motywy fauny i flory w literaturze i kulturze*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018.
- LARSON, Greger i Dorian Q. FULLER. „The Evolution of Animal Domestication”. *The Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics* 45 (2014): 115-136.
- LARSON, Greger, Elinor K. KARLSSON, Angela PERRI et al., „Rethinking dog domestication by integrating genetics, archeology, and biogeography”. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109, nr 23 (2012): 8878-8883.
- LEVINSON, Boris. „Pets: A special technique in child psychotherapy”. *Mental Hygiene* 48 (1964): 243-248.
- LEVINSON, Boris. „The dog as a co-therapist”. *Mental Hygiene* 46 (1962): 59-65.
- LITWIŃCZUK, Zygmunt. „Zwierzęta w kulturze i religii”. *Przegląd hodowlany* 6 (2021): 26-30.

- LUND, Kristine. „A Puppy’s Touch: Destressing with Dogs in a University Environment”. W: *Touch in the Helping Professions*, red. Martin Rovers, Judith Malette, Manal Guirguis-Younger, 107-124. Ottawa: University of Ottawa Press, 2018.
- MILLER, Melody i Dan LAGO. „Observed Pet-Owner In-Home Interactions: Species Differences and Association with the Pet Relationship Scale”. *Anthrozoös* 4 (1990): 49-54.
- MORRISON, Jillian Alexandra. „Can Dogs Cure Loneliness? An Analysis of the Human-Animal Connection in the Context of COVID-19” (Greensboro, Guilford College Honors Theses, 2021). Dostęp: 24.08.2024. <https://ds.guilford.edu/projects/honors-theses/items/show/554>.
- NEUMANN, Jean-Marc. „The Universal Declaration of Animal Rights or the Creation of a New Equilibrium Between Species”. *Animal Law* 19, nr 1 (2012): 91-109.
- NOCHOWICZ, Michał. „Terapia logopedyczna z udziałem psa. Studium przypadku, obserwacje własne”. W: *Terapia i edukacja z psem*, red. Agnieszka Potocka, 51-69. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019.
- PHELPS, Kristin A., Raymond G. MILTENBERGER, Tess JENS i Heather WADESON. „An investigation of the effects of dog visits on depression, mood, and social interaction in elderly individuals living in a nursing home”. *Behavioral Interventions* 23 (2008): 181-200.
- PIETRZYKOWSKI, Tomasz. „Problem podmiotowości prawnej zwierząt z perspektywy filozofii prawa”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 247-259.
- Radio Lublin. „Wybiegi dla psów coraz bardziej popularne”, 2024. Dostęp: 23.08.2024. <https://radio.lublin.pl/2024/01/wybiegi-dla-psow-coraz-bardziej-popularne-zdjecia/>.
- RICHESON, Nancy E. „Effects of animal-assisted therapy on agitated behaviors and social interactions of older adults with dementia”. *American Journal of Alzheimer’s Disease and other Dementias AJADD* 18, nr 6 (2003): 353-358.
- RICKLY, Jillian M., Nigel HALPERN, Marcus HANSEN i John WELSMAN. „Traveling with a guide dog: Confidence, constraints and affective qualities of the human-guide dog relationship”. *Tourism Management* 93 (2022): 104617.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1928 nr 36, poz. 332).
- SABLE, Pat. „Pets, Attachment, and Well-Being across the Life Cycle”. *Social Work* 40, nr 3 (1995): 334-341.
- SCHEIBECK, Roswitha, Martin PALLAUF, Christof STELLWAG, Bernard SEEBERGER. „Elderly people in many respects benefit from interaction with dogs”. *European Journal of Medical Research* 16 (2011): 557-563.
- SERPELL, James A. „Wyjść poza reakcję na „schemat dziecięcości. Antropomorfizm i dobór antropomorficzny”. *Ethos – Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II* 26, nr 2 (2013): 231-246.
- SERPELL, James. „Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health”. *Journal of the Royal Society of Medicine* 84, nr 12 (1991): 717-720.
- SINGER, Peter. *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*. New York: Peter Avon Books, 1977.
- SMAGA, Dominik. „Psy w Ogrodzie Saskim w Lublinie? Jest ostateczny wyrok sądu!”. *Dziennik Wschodni*, 2018. Dostęp: 24.08.2024. <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/sad-wpuscil-psy-do-ogrodu-saskie-go,n,1000221267.html>.

- SOLOMON, Olga. „What a Dog Can Do: Children with Autism and Therapy Dogs in Social Interaction”. *Ethos Journal of the Society for Psychological Anthropology (Special Issue: Rethinking Autism, Rethinking Anthropology)* 38, nr 1 (2010): 143-166.
- STRZEMECKA, Joanna. „Motyw kawii domowych (świnek morskich) w malarstwie europejskim doby nowożytnej”. *Techne Seria Nowa* 6 (2020):77-102.
- SZLACHETKA, Małgorzata. „Psy mogą już wchodzić do Ogrodu Saskiego. Jest wyrok NSA”. *Kurier Lubelski*, 2018. Dostęp: 24.08.2024. <https://kurierlubelski.pl/psy-moga-juz-wchodzic-do-ogrodu-saskiego-jest-wy-rok-nsa/ar/13280010>.
- SZTYCH, Danuta. „Zwierzęta gospodarskie w polskiej kulturze ludowej”. *Wiadomości Zootechniczne* 46, nr 2 (2008): 39-47.
- SZULC, Tadeusz. „Zwierzęta w tradycji i kulturze”. *Przegląd hodowlany* 7-9 (2012): 20-23.
- The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals Website. *200 years of change. Together, let's create a better world for all animals*, 2024. Dostęp: 10.07.2024. <https://www.rspca.org.uk/200th>.
- TOPÁL, József, Ádám MIKLÓSI, Márta GÁCSI et al., „The Dog as a Model for Understanding Human Social Behavior”. *Advances in the Study of Behavior* 39 (2009): 71-116.
- TYBURSKI, Włodzimierz. „Człowiek i świat zwierząt w horyzoncie myślowym doby nowożytnej (wybrane stanowiska)”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 24, nr 2 (2015): 11-23.
- Uchwała Nr 1363/XLV/2022 Rady Miasta Lublin z dnia 15 grudnia 2022 r. w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie miasta Lublin. (Dz. Urz. Woj. Lub. 2022.6928)
- UK Parliament Website. *200th anniversary of the Cruel Treatment of Cattle Act 1822*, 2022, Dostęp: 10.07.2024. <https://edm.parliament.uk/early-day-motion/59989/200th-anniversary-of-the-cruel-treatment-of-cattle-act-1822>.
- UNEP / GRID-Warszawa. *Nature Based Solutions – potęga rozwiązań opartych na przyrodzie*, 2022. Dostęp: 20.08.2024. <https://www.gridw.pl/pl/aktualnosci/nature-based-solutions-potega-rozwiazan-opar-tych-na-przyrodzie>.
- Urząd Miasta Lublin. *Dane demograficzne - stan na dzień 31.12.2023 r.*, 2024. Dostęp: 31.07.2024. <https://bip.lublin.eu/urzad-miasta-lublin/dane-demograficzne/dane-demograficzne-stan-na-dzien-31-12-2023-r-,143,22886,2.html>.
- Urząd Miasta Lublin. *Nowe miejsce dla czworonogów na Felinie*. Dostęp: 23.08.2024. <https://lublin.eu/lublin/przestrzen-miejska/aktualnosci/nowe-miejsce-dla-czworonogow-na-felinie,409,2133,1.html,2023>.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997 nr 111, poz. 724).
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. 1991 Nr 101 poz. 444).
- USTJAN, Damian. „Korzyści płynące z posiadania zwierząt domowych”. W: *Czy zwierzęta potrafią leczyć? Terapie z udziałem zwierząt wspomagające rehabilitację osób niepełnosprawnych*. red. Nina Bekasiewicz, 9-38. Warszawa: Przyjaciel – Fundacja Pomocy Osobom Niepełnosprawnym, 2006.
- VERHOEVEN, Riki, René BUTTER, Rob MARTENS i Marie-José ENDERS-SLEGERS. „Animal-Assisted Education: Exploratory Research on the Positive Impact of Dogs on Behavioral and Emotional Outcomes of Elementary School Students”. *Children* 2023, 10, #1316.

- WESTGARTH, Carri, Robert M. CHRISTLEY, Christopher JEWELL et al., „Dog owners are more likely to meet physical activity guidelines than people without a dog: An investigation of the association between dog ownership and physical activity levels in a UK community”. *Scientific Reports* 9 (2019): #5704.
- WHITEN, Andrew, Antoine SPITERI, Victoria HORNER et al., „Transmission of Multiple Traditions within and between Chimpanzee Groups”. *Current Biology* 17, nr 12 (2007): 1038-1043.
- WHITMARSH, Lorraine, „The Benefits of Guide Dog Ownership”. *Visual Impairment Research* 7, nr 1 (2005): 27-42.
- ZAFRA-TANAKA, Jessica Hanae, Kevin PACHECO-BARRIOS, Walter Andree TELLEZ i Alvaro TAYPE-RONDAN. „Effects of dog-assisted therapy in adults with dementia: a systematic review and meta-analysis”. *BMC Psychiatry* 19 (2019): #41.
- ZEDER, Melinda A. „The domestication of animals. *Journal of Anthropological Research* 68, nr 2 (2012): 161-190.
- ZEDER, Melinda A., Eve EMSHWILLER, Bruce D. SMITH, Daniel G. BRADLEY. „Documenting domestication: the intersection of genetics and archaeology”. *Trends in Genetics* 22, nr 3 (2006): 139-155.

ZWIERZĘTA TOWARZYSZĄCE W ŻYCIU MIESZKAŃCÓW WSPÓŁCZESNYCH MIAST

Streszczenie

Stosunek ludzi do zwierząt zależy od czynników i uwarunkowań kulturowych i społecznych. Relacje człowieka ze zwierzętami na przestrzeni wieków ulegały i nadal podlegają zmianom. Niewątpliwie kontakt ze zwierzętami towarzyszącymi przynosi ludziom różnorodne korzyści, od poprawy zdrowia fizycznego i psychicznego, poprzez pozytywny wpływ na możliwości uczenia się, aż po rozwój umiejętności społecznych i relacji międzyludzkich. W tym kontekście na obszarach zurbanizowanych coraz bardziej widoczna zaczyna być obecność zwierząt domowych, szczególnie psów. Potrzeby właścicieli psów i ich zwierząt wpływają na kształtowanie przestrzeni miast, natomiast zwierzęta oraz ich wpływ na człowieka i środowisko są nawet postrzegane jako rozwiązania oparte na naturze.

Słowa kluczowe: relacja człowiek–zwierzę; znaczenie zwierząt domowych; korzyści z interakcji człowiek–zwierzę

COMPANION ANIMALS IN THE EVERYDAY LIFE OF RESIDENTS OF MODERN CITIES

Summary

People's attitudes towards animals depend on cultural and social factors and conditions. Relationships between humans and animals have evolved over the centuries and continue to change. Undoubtedly, the relationship between humans and companion animals has many benefits, from improved physical and mental health, to positive effects on learning skills, as well as the development of social skills and interpersonal relationships. In this perspective, the presence of pets, especially

dogs, is becoming more and more visible in urban areas. The needs of dog owners and their pets influence the design of urban spaces, while animals and their impact on people and the environment are even seen as nature-based solutions.

Keywords: human-animal relationship; the importance of pets; benefits of human-animal interaction